

Hegel'den Marx'a: Althusser'e Karşı Güncel Müdahaleler

From Marx to Hegel: Current Interventions Against Althusser

Doğuş Furat

Özet

Bu çalışmada 20.yüzyılın Marksizm açısından önemli bir figürü sayılan Althusser'in Hegel ve Marx açısından Marksizme getirdiği yorumlar bir eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu eleştiri makalenin özgünlüğü açısından Althusserci yapısalcı teorinin kavramlarıyla değil bizzat diyalektik yöntemle onun yaşamına odaklanarak yapılmıştır. Epistemolojik kopuş kavramından, Genç Marx –Olgun Marx ayırımına kadar Althusserci gelenekten Marksizme geçen bu kavramların çelişkileri gerek Marx'tan gerekse Marksist yazın çevresinden cevaplarla gösterilmiştir. Althusser'in Hegel'e karşı Marksizme yeni bir köken olarak yeniden keşfe giriştiği Spinoza ve onun felsefi görüşleri de Marx ve Diyalektik Materyalist felsefe açısından sorgulanmış, kimi noktalarda Hegel ile karşılaştırılarak Marksizm açısından kullanışsızlığı or-

Abstract

In the study you will read, Althusser's comments on Marxism on Hegel and Marx, who is considered an important figure of the 20th century in terms of Marxism, are criticised. In terms of the originality of the article, this criticism is made not by the concepts of the structuralist theory but by focusing on Althusser's life through the dialectical method itself. From the concept of the epistemological break to the Young Marx-Mature Marx distinction, the contradictions of these concepts, which have passed from the Althusserian tradition to Marxism, have been illustrated by answers from both Marx and the Marxist literary circle. Spinoza, whom Althusser attempted to rediscover as a new origin in Marxism against Hegel, and his philosophical views were also questioned in terms of Marx and Dialectical Materialist philosophy. At

taya konulmuştur. Bugünkü Spinozacı çevrelere çeşitli cevaplar verilerek bu konudaki tezler çürütölmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada Althusser'i Hegel ve Marx bağlamında ele alırken; Althusser'i bugün sıkça tartışırken düşölen bir yanılgıdan farklı değerlendirdik. Epistemolojik kopuş ve süreksizlik gibi kavramların yapısalcı analizleri karşısında Marksizmden cevaplar vermek yerine bizzat Althusser'in çelişkilerini, kavramların sadece birer kurban olarak ortaya atıldığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışmada Althusser'in çeşitli video röportajlarından yararlanılmış ve hayatının sonlarında kaleme aldığı Gelecek Uzun Sürer adlı otobiyografik eserinden hareketle Althusser sondan bir okumaya tabi tutulmuştur. Bu sondan okumanın barındırdığı kişisel itiraflar, Althusser'in teorik olarak ne tür çelişkiler barındırdığı, hatta Marksizmi tahrifatı okuyucunun muhakemesine sunulmuştur.

Althusser'in Marksizme yeni bir soy biçme çabasının anahtarı olan Spinoza ise Marksizm açısından Hegel'le karşılaştırılırken; bugünkü Spinozacı çevrelerin Spinoza'yı "Zoraki Materialist" bir figüre çevirdiğı, Marx'ın Spinoza hakkındaki açık ifadeleri ile bu akademik sayıklamanın taşıdığı kastın

some points, they were compared with Hegel, their usefulness in Marxism was revealed, and various answers were given to today's Spinozian circles.

In this study, while considering Althusser in the context of Hegel and Marx, we have evaluated Althusser differently from a misconception often made when discussing him today. Instead of giving answers from Marxism to structuralist analyses of concepts such as epistemological break and discontinuity, it was aimed to reveal the contradictions of Althusser himself and that the concepts were put forward only as victims.

In the study, various video interviews of Althusser were used, and Althusser was subjected to a back-to-front reading based on his autobiographical work written at the end of his life called The Future Lasts Long. Given the personal confessions in this reading, what kind of contradictions Althusser's view theoretically includes and even his falsification of Marxism is revealed and presented to the reader's judgement.

Spinoza, who was the key to Althusser's attempt to assign a new lineage to Marxism, is compared to Hegel in terms of Marxism; The fact that today's Spinoza's circles have turned him into a "Forced Materialist" figure, Marx's explicit statements about him

ve tahrifatın boyutları gözler önüne serilmiştir. Çalışmada aynı zamanda Lenin'in de Hegel konusundaki görüşlerinden yararlanılmış olup Althusser'in Lenin konusundaki görüşlerindeki tutarsızlıklar da çeşitli tespitlerle karşılaştırılmalı olarak ifade edilmiştir.

Çalışmanın sonunda Marx ve Hegel arasındaki ilişkinin temelini diyalektik yöntemde olduğu, bu nedenle diyalektik materyalist yöntemin bu iki figür arasında bugün hala geçerli olan bir felsefi soy kütüğünün hüviyetini barındırdığını açıkladık. Althusser bağlamında Spinozacılığa karşı Marksizm ve Hegel arasındaki diyalektik ilişki vurgulanmış olup Althusser'in ise yaşamının sonunda Marksizmden açıkça koptuğu çeşitli kaynaklarla okuyucuya sunulmuştur. Dolayısıyla bugün devam eden Althusserci geleneğin Marksizm konusunda akademik kanonu elden bırakmamak adına tüm bu çelişkileri görmezden geldikleri ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Hegel, Marx, Althusser, Spinoza, Epistemolojik kopuş, Balibar

reveal the extent of the intention and falsification carried by this academic distortion.

At the end of the study, we explained that the relationship between Marx and Hegel was based on the dialectical method. Hence, the dialectical materialist method included the identity of a philosophical genealogy between these two figures that is still valid today. In the context of Althusser, the dialectical relationship between Marxism and Hegel versus Spinoism is emphasized. It is presented to the reader through various sources that Althusser openly broke with Marxism at the end of his life. So, it has been demonstrated that the Althusserian tradition that continues today ignores all these contradictions not to abandon the academic canon about Marxism.

Keywords: Hegel, Marx, Althusser, Spinoza, Epistemological break, Balibar.

Giriş

Makalemizin başlığında dikkat çektiğimiz gibi makalemizin konusu 20.yüzyılda Althusser ve çevresinin Spinoza üzerinden Marksizm'e getirdikleri Güncel Müdahalelere karşılık Hegel ve Marx bağlamında güncel yanıtlar vermektir. Öncelikle makalemizin sınırlılığı gereği makalede geniş kapsamlı bir Hegel ve Spinoza karşılaştırmasını yapamayacağız. Bu nedenle çalışmamızda bu iki filozoftan yer yer birtakım karşılaştırmalar yapacak olsak bile bu karşılaştırmaların temel eksenini Marksizm, bağlamı ise Althusser olacaktır.

Makalemiz özellikle Althusser'in açtığı yolda bugün hala Marx ve Spinoza bağıntısını ortaya koyan çalışmalara bir cevap niteliği taşımaktadır. *Marx'tan Spinoza'ya, Spinoza'dan Marx'a Güncel Müdahaleler* adlı eser bunlardan biridir. Bu konuya belirli anlamda Althusser özelinde cevaplar veren Tuncay Saygın'ın "Hegel-Marx İlişkisi Bağlamında Althusser" (2018) adlı çalışmasındaki düşünceleri makalemizde savunacağımız görüşe benziyor ve bizim de katıldığımız sonuçlar barındırıyor olsa da, gelen noktada Althusser'in açtığı yolda Spinozacılığı bugün bile Marksizme yakınlaştırmaya çabalayanlara verilmesi gereken cevap eksik kaldığından böyle bir çalışma mümkün olmuştur. Çünkü biz bu makalede düşünen değil yaşayan Althusser'in üzerinde durmak taraftarıyız. Bu nedenle makalemizden önceki lehte ve aleyhteki çalışmalardan farklı olarak baş aşağı duran Althusser'i ayakları üzerine oturtacağız. Yine Althusser'in Spinoza çıkışı noktasında bugüne kadar yapılan Althusser analizlerinin genelde taraftar ya da aleyhtar olsun yapısalcı özün etrafında tartışıldığını görüyoruz. Althusser'in terimleriyle Althusser'le ilgili bir şeyler söylemek aslında daima karmaşık olmuştur. Bu nedenle bu makalede Althusser'i sondan bir okumaya tabi tutacağımızı söylemeliyiz.

İlk olarak savımızın kaynağı makale boyunca karşı durduğumuz yapısalcı teoriye karşı onu Marx'ın sihirli tümcesiyle ayakları üzerine oturtmak olacaktır. Bu nedenle Althusser'i sondan okumanın daha faydalı olduğunu savunuyoruz. İlk bölümde bu nedenle *Gelecek Uzun Sürer*'den bazı pasajları içeren analize girişeceğiz. İkinci bölümde ise *Marx İçin ve Kapital-*

li Okumak adlı eserlerde Althusser'in Marksizme dışarıdan enjekte ettiği epistemolojik kopuş ve Spinozacılık açıklamalarının dayanak noktalarını ele alacağız. Üçüncü bölümde Althusser 'in Hegel karşısında Spinoza çıkışını irdeleyip; iki filozofu Marksizm açısından karşılaştıracaktır. Son bölümde ise neden hala Hegel sorusunu soracağız.

Sorularımızı bu noktada iki filozofu Marksist düzlemde karşılaştırarak yapacağız. Özellikle burada amacımızı aşacak şekilde iki filozofun sistemlerini değil Marksizm açısından kullanılabilirlikleri karşılaştıracaktır. Bu bakımdan yazımıza alacağımız alıntı ve pasajları okuyucularımızın bu cihetle ele almasını önemsiyoruz.

Çalışmamızın ilk bölümünde Althusser'in görüşlerine yoğunlaşacağız. Ne yazık ki tüm dünyada hala tartışma konusu olan bu organik filozofumuzun bazı açmazlarını ele alacağız. Althusser'in tarihi öznesiz ve süreksiz bir şekilde teorize etmesinin nedenlerini irdeleyeceğiz. Keza çalışmamızda bu aşamada 1968 sonrası Althusser ve çevresinin Güncel Müdahalelerini ele alıp Marksizm açısından tutarlılığını sorgulayacağız.

Makalemizdeki bu sorgulama işleminden sonra Althusser'in 1978 sonrası felsefeye aniden geri dönüşünü ele alıp *Felsefede Marksist Olmak* eseri üzerinden fikirlerinden keskin dönüşlerindeki "süreksizliğin" sefaletini tarihsel materyalist yöntemin diyalektiği ile inceleyeceğiz. Bu noktada Ulm Sokağı sakini filozofumuzun *Gelecek Uzun Sürer*'deki hayatından bazı samimi itiraflara başvuracağız. Lakin çalışmamızın bu aşamasında Althusser'in özel hayatından hayatının sonunda yaşadığı kabustan ziyade Althusser'in teorik gelişimi üzerine yaptığı bazı samimi anekdotları vurgulayacağımızı belirtmek isteriz.

Son olarak, makalemizin sonuç kısmında Althusser'in teorik hiçbir atılımının bugün bazı iyi niyetli söz sahipleri Marksist düşünürlerin dediği gibi basit bir yanlış anlaşılma olmadığını, somut durumun somut tahlilinin hala pratiğin ilk ölçütü olduğunu akılda tutarak geç dahi olsa tarihe not etmeyi planlamaktayız. Okuyucularımızın makaledeki amaç ve niyetimizi daha iyi anlaması adına Hegel'in şu sözleri ile giriş bölümünü kapatacağız: Ben, bizdir ve biz bendir.

1. Bir Hegelofobinin Hikayesi

Karl Marx, *Felsefenin Sefaleti*'nde birçok yerde Proudhon'a defaatle Hegel'i anlatmasına uzun geceler onun hakkında bilgiler vermesine rağmen Proudhon'un bile Hegel'i bir türlü doğru kavrayamadığını vurgular. Marx'ın (2018) dediği gibi "Proudhon'un dili dışında Hegel'in diyalektiğinin kırtısına bile sahip olmayışını" (s. 112) bilmemiz aslında bir bakıma Marx'ın ileride Fransız dostlarını daha sert bir dille kınayacağı Fransız üçlemesinde Fransız anarşistler, sosyalistler ve komünistler Marx açısından diyalektik fakiri olarak belirirler. Bu dahi tüm genellemeler hatalı olsa bile bilginin belirli bir özünü temsil ederler. Üstelik bu konuda Althusser de bizimle hemfikir: "Fransızların Hegel konusundaki silme cahillikleri sayılmazsa Kojeve'nin nasıl olup da dinleyicilerini bu derece büyüleyebildiğini anlamadım" (Althusser, 2015a, s. 208). Althusser (2015a) Fransa'ya Hegel'in girişini yorumlarken: "Ekonomi Bakanlığından yüksek yetki ve sorumluluk yüklenmiş Kojeve idi bunları tanıtan" (s.207) diyerek hem Kojeve'yi okuyucunun gözünde bir Fransız işbirlikçisi (çünkü pasajın başında Rus asıllı göçmen olduğunu özellikle vurgular) hem de Hegel'in akademiyle Fransa'ya tanıtıldığı gibi bir bilgi ile tarihi tersten okur. Ancak Hegel Fransa'ya bizzat Marx tarafından tanıtılmıştır desek abartıya kaçmış olmayız. Marx'ın öncesinde küçük girişimler yer alsa bile kendisinin Fransa'daki mülteci günlerinde Fransız dostlarına Hegel dersleri verdiğini biliyoruz. İmdi bu cihette Althusser'in kendi kişisel anılarında dile getirdiği bu çarpıtmanın nedeni nedir?

Jean Marie Brohm'un (2010) belirttiği gibi "Althusser bir Hegelofobiktir" (s. 20) lakin Ulm sokağı sakinin bu noktada yalnız olduğu söylenemez. Kimdir peki tarihteki diğer dostları?

1899'da o çağın revizyonistlerinin sloganına göre "Kant'a dönüş" döneminin tam göbeğinde T. G. Mazaryk, Hegelci diyalektikle özdeşleştirdiği maddeci diyalektiği reddettiği ve her ikisinin de basit bir aldatmaca ve metafizik boş kuram olarak nitelediği bir kitap yayımlar. Aynı yıl Eduard Bernstein *Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie*'de Hegelci diyalektiğin tuzaklarını ifşa eder (Brohm, 2010, s. 23).

Brohm (2010) bunların dışında Conrad Schmidt, Woltmann ve Max Eastman'ı (s.24-25) da sayarken tüm bu isimleri Althusser'den ayıran fark saydığımız kişilerin kendi yüzyıllarının önemli Marksist düşünürleri arasında değil Marksist terminolojiyle konuşursak açıkça revizyonist hatta karşı devrimci olarak anılmalarıdır.

Althusser'in Hegelofobikliğini belirli anlamda kendi kişisel tarihine oturtacak olursak onda göze çarpacak ilk durum Katolik bir eğitimden geçmiş olmasıdır. Çünkü en erken dönem Hristiyanlığın temelde disiplini olan bu mezhepte Hristiyanlık tıpkı Althusser'de olduğu gibi öncesizdir. Katoliklere göre nasıl İsa yeni bir din vaaz etmiş ve kökleri olan Yahudilikten teolojik bir kopuş yaşamışsa Althusser'e göre de Marx Hegel'den hatta kendinden önceki tüm felsefe tarihinden epistemolojik bir kopuş yaşamıştır. Althusser hangi ideolojik perspektiften bakarsa baksın hangi siyasal düzlemde olursa olsun alter egosu olan bu Katolik fikirlerden kurutulamamıştır. Althusser'e İsa'ya benzeyen bir Marx gerekiyordu ve sonunda Pour Marx'la bu konudaki esaslı girişimini başlattı. Demek oluyor ki Althusser'in Hegelofobisi aslında politik olmaktan çok bir düşünme biçiminden kaynaklanır. Peki bu düşünme biçimi tam olarak içerisinde hangi temel çelişkileri ve tutarsızlıkları barındırır? Şimdi de buna bakalım:

Yüksek bir moralle ve mutluluk içinde, ekim ayında Marx İçin ve Kapital'i Okumak'ı yayınlamıştım. O zaman nedense inanılmaz bir dehşete kapıldım: bu metinler beni en geniş okur kitlesine çırılçıplak gösterecekti. Çırılçıplak yani olduğum gibi; yani yapmacıktan ve sahtelikten başka bir yönü olmayan bir varlık, felsefe tarihini de Marx'ı da hemen hiç bilmeyen bir filozof [Gerçi Marx'ın gençlik yapıtlarını yakından incelemiştim ama Kapital'in birinci cildini ancak sonradan Kapitali Okumak'a kaynak olacak semineri düzenlediğim 1964 yılında incelemiştim] (Althusser, 2015a, s.175).

Bu itirafların değeri çok mühimdir. Çünkü Althusser inanılmaz bir çelişkiyi ele verir. Eğer Marx'la ilgili önemli girişimi başlattığında sadece gençlik dönemi eserlerini incelemişse Marx İçin adlı eserinde kendi deyişiyle bunlar sonuna kadar Hegelciyken yine kendi ayrımı olan Olgun

Marx'ı henüz okumamışken epistemolojik kopuşu nasıl tespit etmiştir? *Gelecek Uzun Sürer*'e kulak veriyoruz:

Ancak kendime özgü başka bir yeteneğimde yok değildi. Basit bir formülden yola çıkarak, hiç okumadığım bir yazarın ya da kitabın bütün düşüncesini değilse de genel eğilimini ve doğrultusunu yakalayabileceğimi (ne ham hayal!) hissediyordum. Kuşkusuz bir yazarın düşüncesini (ya da düşüncesini olduğum düşündüğüm şeyi), karşı çıktığı başka yazarlardan yola çıkarak kafamda kurmamı sağlayacak belirli bir sezîş gücüm, özellikle yakınlık kurma, yani kuramsal karşıtlık yeteneğim vardı. Böylece karşıtlıklar kurup sınırlar çizerek yapıyordum felsefemi; ileride bunun kuramını da geliştirecektim (Althusser, 2015a, s. 196).

Ne itiraflar değil mi? Şimdi tüm bu itiraflardan anladığımız şey şu; Althusser'in bir bilgiyi içselleştirip anlayabilmesi veya onun hakkında yıllarca literatürü uğraştıracak fikrîsel sıçramayı yapabilmesi için herhangi bir yazarı tam olarak tanımaya hatta okumasına bile gerek yok. Keza bu noktaya gelmişken bir şeyi yerli yerine koymakta fayda var. Althusser yeni şeyler söylemeyi sürekli kendine adet edinse de söylediklerinin teorik ve siyasal yönden incelediği herhangi bir felsefi ve politik alanla bir dayanak noktası yoktur. Umberto Eco'nun *Aşırî Yorum*'una bir gönderme yaparsına daima okuyucunun aklını bulandırır. Dönemin Fransa'sında *Marx İçin* ve *Kapitali Okumak*'tan sonra okuyucu önce ilk şoku atlatmayı başarmak zorundadır. İlk şok atlatıldıktan sonra, Althusser'in yamaları bariz bir şekilde sökülür. Sonrasında Althusser aslında her zaman yaptığı dikkat dağıtma yöntemine sarılır. Yardımına koşan iki kozu sürer ortaya: Bachelard ve Spinoza.

2. Epistemolojik Kopuş

Epistemolojik kopuş kavramının geniş bir açılımını yapmak aslında Althusser'in bile hayli zorlandığı bir konu olmuştur. Çünkü tarihsel materyalizme diyalektiği hasır altı ederek yeniden bir "episteme" biçmek Marksizm ve Marksistler özelinde durumu anlaşılması güç bir yığın teorik lafazanlığın kucağına atmıştır. Althusser sırf bu nedenle Özeleştirî Ögele-

ri'ni kaleme almak zorunda kalmıştır. Fakat meselenin asıl zorluğu şudur; Althusser'in gizli gündemi... Nedir Althusser'in gizli gündemi? Marksizmi tarihten dolayısıyla tarihin diyalektik akışından koparmak. Çünkü Althusser ve çevresi öncesiz ve süreksiz bir tarih algısına sahiptir. İşin ilginç tarafı Althusser'in eteğinden ayrılanlar felsefe hayatları boyunca bu teoriyi savunmaya devam etmiştir. Bunun en çapıcı örneği Foucault'tur. Eğer bu kavramın diyalektik materyalist bir özü olsaydı sanırım Marksizme bir şekilde karşıtlık yaratan bir filozof olan Foucault bu kavrama sarılmaya devam etmezdi. Foucault *Bilginin Arkeolojisi*'nde şunu ifade eder:

Episteme, her türlü bilimlerin ötesine geçtiğinden, bir öznenin, bir aklın ya da bir çağın en yüksek birliğini gösterecek olan bir bilgi biçimi veya bir rasyonellik tipi değildir; söylemsel düzenlerin seviyesinde çözümlendikleri zaman, bilimlerin arasında, belirli bir çağ için, keşfedilebilecek olan ilişkiler bütünüdür (Foucault, 2014, s. 225).

Eğer Althusser'e göre Marksizm yeni bir bilimse dolayısıyla kendisinden önceki felsefe ve bilim tarihi ile bir epistemolojik kopuşu temsil ediyorsa Marksizm belirli yahut verili bir çağın mı bilimidir? Hatta Althusser bilimi de dar bir çerçeveye indirger: “Marx'ın temellendirdiği bilim teorik alandaki durumu baştan değiştirdi. Yeni bir bilimdi bu: tarih bilimi” (Althusser, 2020, s. 28). Şimdi iş daha da karmaşıklaşıyor: “Marksizm bir bilim hem de tarih bilimi” hem de öncesiz ve sonrası tarih!

Althusser, epistemolojik kopuş kavramını Gaston Bachelard'dan ödünç almıştır. Bachelard'ın çalışmalarında ilgilendiği epistemolojik kopuş, bilimsel zihniyet ile bilimsel olmayan zihniyet arasında meydana gelen bir olaydır. Bachelard'ı ilgilendiren, basit bir süreksizlik olgusu, yani bir zamanın anlamlı düşüncelerini başka bir zamanın anlamsız düşüncesi haline, bir zamanın hakikat söylemini, başka bir zamanın tamamen tutarsız ve çelişkili bir sözü haline getiren basit bir dil ya da gösterge değişimi değildir. Onu ilgilendiren, bu farklılığın, her zaman için birçok düzeyde, birçok etkinlik sistemi ve bunlara karşılık gelen entelektüel biçimler çerçevesinde yer alan karmaşık mekanizmasıdır (Su, 2018).

Althusser'in tüm şatafatlı teorik lafazanlığının altında ilk bölümde belirttiğim dürtülerin ve kendi itiraflarının dışında aslında mantıklı bir izahı

yoktur. Bachelard'dan ödünç aldığı bu kavram ışığında o halde gayet tabii şü sorulabilir: Marx yahut Marksizm ortalama hangi çağa kadar anlamsız bir düşünce haline gelecek? Keşke yaşayan Althusser'imiz Balibar cesaretle bu soruyu cevaplayabilseydi? 1990 yılında Althusser aramızdan ayrıldı. Fakat hâlâ tüm platformlarda onu savunan Balibar bu çağda bile Marksizmin ekmeğini yerken bizce bu soruyu samimice cevaplamalıdır. Çünkü hangi cevabı verirse versin çelişki açığa çıkacaktır.

Althusser, Marx İçin adlı eserinde kendi Marksizm algısını açıklarken meşhur mefhumlarından birine dahice atıf yapar: "Genç Marx ve Olgun Marx." Fakat eseri incelediğinizde ve ilk bölümde *Gelecek Uzun Sürer*'de açıkça aldığım pasajlardan kendi itirafları Althusser'i ele verir. Althusser aslında o tarihte sadece Marx'ın gençlik dönemi eserlerini inceleyebilmiştir. Althusser şöyle der:

Birinci dönem eserlerini, yani Marx'ın doktora tezinden *1844 El Yazmaları*'na ve *Kutsal Aile*'ye kadar ki tüm metinlerini zaten kabul edilmiş ifadeyle belirtiyorum: Marx'ın Gençlik Eserleri. 1845 kopuşu metinlerini, yani Marx'ın yeni sorunsalının ilk kez ortaya çıktığı, ama henüz büyük ölçüde olumsuz, polemik ve eleştirel kılıfta görüldüğü *Feuerbach Üzerine Tezler* ve *Alman İdeolojisi*'ni yeni bir ifadeyle belirtmeyi öneriyorum: Kopuş Eserleri (Althusser, 2015b, s. 44).

Althusser devamında 1845-1857 arasındaki eserleri Olgunlaşma, 1857-1883 arasındaki eserleri ise Olgunluk dönemi eserleri diye adlandırır. Devamında garip bir şekilde dozajı arttırarak devam eder: "Genç Marx asla Hegelci değildi önce Kantçı-Fichteci, sonra Feuerbachçıydı" (Althusser, 2015b, s.46). Fakat Althusser'in bu tezi o denli etkilidir ki Althusser'in günümüzdeki Spinozacı dostları Marx'ın doktora tezinde küçük bir göndermeyi bağlamından kopararak, Marx'ı Spinozacı ilan ederler (Marxtan Spinoza'ya Spinoza'dan Marx'a Güncel Müdahaleler adlı eserde Rubel bu tezi destekler). Spinozacılık konusuna daha sonra değineceğimizden Althusser'in iddiasına şöyle bir bakalım. Althusser'in Gençlik Dönemi diye adlandırdığı tarihteki doktora tezine yahut *1844 El Yazmaları*'na barksanız saydığı isimlerden Feuerbach hariç Kant ve Fichte'ye nasıl ulaş-

tığını merak ediyoruz. 1844 El Yazmaları'nda bu isimlere atıf dahi yoktur. Keza doktora tezinde aslında Antik Yunan ve Latin felsefe tarihi izlerini bir kenara konulursa bahsettiği Kant ve Fichte'ye terk bir gönderme yine yoktur. Marx *1844 El Yazmaları*'nda Feuerbachçılığını neye dayandırır ve onu kime benzetir bakalım: “Olumlu insanı ve doğalcı eleştiri ancak Feuerbach ile başlar. Feuerbach'ın yapıtlarının etkisi, ne kadar az gürültücü ise, o kadar güvenli, derin, geniş ve sürekli ve bunlar, Hegel'in *Görüngübilim* ile *Mantık*'ından bu yana gerçek bir kuramsal devrim içeren tek yazılardır” (Marx, 2015, s. 85).

Bu noktada Althusser'in sonraki dönemde de Hegel'e açıktan saldırısına da Marx'tan bir cevap olarak şu alıntı bugün bile tartışılan Marx ve Hegel konusuna ilginç bir göndermedir: “Feuerbach, Hegelci diyalektik karşısında ciddi, eleştirel bir davranışa sahip ve bu alanda gerçek buluşlar yapmış olan tek kişidir” (Marx, 2015, s. 213-214). Cümleye dikkatle bakıldığında okuyucular için alıntının *1844 El Yazmaları*'nda Marx'ın Hegel'in Diyalektiğini eleştirdiği bölümden alındığını belirtmek isterim. Pasajın biraz öncesinde Althusser'in anti-Hegelciliği desteklemek için neredeyse yıllarca belirttiği Marx'ın Sol Hegelcileri eleştirdiği de doğrudur. Fakat Althusser'in Marx İçin'de Feuerbach'tan sonra Marx'ın kaleme aldığı Alman İdeolojisi ile kopuşun başladığı fikri bu alıntıyla birlikte anlamsızlaşır. Çünkü Althusser Marx İçin'de Marx'ın Feuerbachçılığını Hegelden kopuşuna bağlarken Marx tırnak içinde Feuerbachçılığını Hegelci diyalektik alanda gerçek buluşlar yapmış olmasına bağlar. Elbetteki Marx bir Hegelperest değildir lakin onun Hegel'le ilişkisi Althusser'in aslında daima göz ardı ettiği diyalektik bir ilişkidir.

Anladığımız kadarıyla çalışmamızın geldiği şu noktada Althusser okudum dediği Gençlik Dönemi eserlerinden de kimsenin bulamadığı şeyleri bulmakta mahir bir yapısalcı sihir gösterisi yapar. Yahut *Gelecek Uzun Süre*'de dediği gibi herhangi bir metni üstün körü okusa bile ona dair derin analizler bağdaştırmalar vs. yeteneğe sahiptir. Althusser için ironik olan şudur: Althusser Marx İçin adlı eseri yazdığında Olgun Marx konusunda en ufak bir fikri yoktur. Dolayısıyla harika bir manevrayla yanlış anlaşıldığını

söyleyerek *Özeleştiri Öğeleri*'ni yazarken ikinci can simidine sarılacak: Baruch Spinoza. Fakat bunu incelemeden önce Kapitali Okumak'taki bazı analizlere ayrı bir bölüm ayırmak gerektiğinin zorunluluğu hasıl olduğundan Althusser'in bu eserini diyalektik bir bakışla analize tabi tutalım.

3. Kapitali Okuyamamak

Bölümün başlığındaki ironik göndermenin temel nedeni aslında *Kapitali Okumak* adlı Althusser'in ekip çalışmasında Althusser'in henüz *Kapital*'in çeşitli ciltlerinin özellikle giriş metinleri dışında henüz inceleme fırsatının olmayışına bir göndermedir. Althusser (2015a) "*Kapital*'in birinci cildini *Kapitali Okumak*'a hazırlık seminerleri esnasında inceleme fırsatı" (s.175) bulduğunu belirten Althusser *Kapitali Okumak*'ta gerek ikinci ciltten gerekte üçüncü ciltten çeşitli pasajlar verir. Bu şunun göstergesidir; eğer sadece birinci cildi okuduysa ikinci ve üçüncü cilde dair vermiş olduğu alıntılar yakın çevresinin yahut sevgili öğrencilerinin yardımıyla metne girdiyse Althusser'in burjuva akademik sömürünün bir temsilcisi olduğunu söylemeliyiz. Yok kendisinin de itiraf ettiği gibi üstün körü bir okuma sonucu elde ettiği pasajlarsa bu durum Althusser'in önce fikri ürettiği daha sonra metinde kafasındakini arayıp yamalayarak okuyucuya sunduğu sonucuna varırız. Zaten yapısalcılığın alameti farikası bu değil midir? Nitekim *Gelecek Uzun Sürer*'de bu çalışmasından sonra yukarıdaki alıntı şöyle devam eder:

Kısacası, okurlardan felaket bir yalanlama ve çürütme tepkisi almaktan korkuyordum. Bu felaket korkusuyla (ya da arzusuyla; korku ile istek sinsice hep birlikte giderler), felaketin içine kendim atıldım ve etkileyici bir depresyona düştüm. Bu kez durum oldukça ciddi;hiç değilse benim için ,çünkü psikanalizim pek de aldanmıyordu (Althusser, 2015a, s. 175).

Tüm bu alıntılar bize gösteriyor ki Althusser bu durumu çokça eleştirdiği Kapital'i filozofça okuyanlara yakın bir angajmanla aşmaya çalışmıştır. Öne sürdüğu fikirlerin çatışma alanını Marx'ta epistemolojik kopuş kavramı ve Anti-Hegelcilikle üstünü örttüğu Spinozacılık kozuna getirmiştir.

Althusser'in *Kapitali Okumak*'ta dikkat çekici birkaç tespitine gelelim.

Kapital'den Marx'ın Felsefesine adlı metinde bir oldu bittiyle analizi burjuva politik iktisatçılarla Marx arasındaki ayırmadan başlatır. Bu durumun bilinçli olarak metodolojiden bağımsız yapıldığı kanaatindeyiz. Çünkü temelde esas olan Althusser'in lafı meşhur epistemolojik kopuş mefhumuna getirirken ilk saldırıyı görece zayıf burjuva iktisat tarihçilerinden başlatarak zor hedef olan Hegel'e gelirken elinin kuvvetli olmasını ister. Fakat bunu öyle bir şekilde yapar ki kendinizi birden bir *Ulysses* gibi metnin içine hapsolmuş hissedersiniz. Çünkü akli asıl hedefinde olduğundan somut bir çözümlemeyi sürekli olarak soyut ve felsefi bir sürü argümanlar yığımına okuyucuyu sürükler hatta öncesinde eseri kaleme alırken okumadığını sonradan itiraf ettiği *Kapital'*in ikinci cildinden uzunca bir pasajdan sonra şunları söyler:

Klasik politik iktisat doğru bir cevap üretti emeğin değeri emeğin yeniden üretimi için gerekli geçim araçlarının değerine eşittir. Doğru bir cevap doğru bir cevaptır birinci tarzdaki herhangi bir okur Smith ve Ricardo'ya iyi bir not verip daha öteye gider, başka saptamalara geçer. Marx ise böyle yapmaz. Çünkü onun, bu cevabın tuhaf bir özelliğinden dolayı gözünün seğirdiğini söyleyebiliriz (Althusser, 2017, s. 24).

Yine devamında işi artık muğlak bir yığın yapısalıcı söz dağarcığına sürükler: “Demek ki klasik metnin söylemediği şeyi söyleyen Marx değildir, klasik metne kendi suskunluğunu açığa çıkarıcı bir söylemi dışarıdan dayatmak için müdahale eden Marx değildir-bize sustuğunu söyleyen bizzat klasik metnin kendisidir. Onun sessizliği kendi sözcükleridir. Aslında üç noktalarımızı, boşluklarımızı ortadan kaldırırsak” (Althusser, 2017). diye devam eden alıntı sonrasında meseleyi emek kelimesi ile emekçi kelimesi arasındaki bağıntıya daha sonra görünmezdeki görünen görünendeki görünmeyen gibi analogik bir tufana getirerek devam eder. Biz sözü uzatmadan Althusser'in söyleyemediği şeyi söyleyelim; birincisi Althusser metninde Smith ve Ricardo'yu politik iktisatçı olarak görür, burjuva iktisatçıları terimini kullanmaz. Oysa Marksist eserlerin hemen hemen tamamında bu iktisatçılar burjuva sıfatıyla anılır. Dolayısıyla Smith ve Ricardo'da emeğin yeniden üretimi konusunda Marx'ın da gördüğü suskunluk tamamıyla

sınıfsal güdülerdir. Marx emeğin tarafından konuşur Smith ve Ricardo ise sermayenin; bu kadar bariz olan bir durumu Althusser kelime oyunlarırla durumu yapısalcı bir krize dönüştürür.

İmdi geldiğimiz noktada savımızı destekler nitelikte: “Burjuva entelektüelleri feodal soyluluğa karşı ideolojik mücadelenin zorunlulukları tarafından itilerek kapitalist ekonominin bilimsel çözümlemesine yaklaşıyorlardı. Ricardo, siyasal iktisadın tüm kategorilerini emek-zamanın temel ilkesiyle karşılaştırarak, Smith’in çalışmalarını hala lekelemekte olan ampirist ideolojiyle bağını ebediyen koparıyordu” (Thelene, 2010, s. 145). Yine devamında: “Ekonominin bilimsel çözümlemesi iki yanı keskin bir kılıçtı; burjuva iktisatçılar bunu çabuk kavradı” (Thelene, 2010, s. 146). Colliot-Thelene, iktisatçıların tüm meseleye bakış açısının yahut suskunluk ve sükutlarının nedenlerinin sınıfsal olduğunu vurgular. Hatta ilerleyen kısımlarda Thelene (2010) Ricardo’nun emek-değer ilkesini “burjuva ekonomi politiğinin aşamayacağı sınır” (s. 147) olarak vurgular. Dolayısıyla Althusser burjuva ekonomi politiğinin sınıfsal tavırdan dolayı oluşan sınırlarını *Kapital* üzerinden bir kopuş olarak yorumlaması asıl niyetine giden yoldaki yapısalcılık taşlarıdır. *Özeleştirici Öğeleri*’nde yapısalcı olmadığını söylemek için bin dereden su getirir de Galileo’nun söylediği gibi *Eppur si muove: Dünya dönmüyor desek de dünya dönüyor.*”

Kapitali Okumak’tan devam edecek olursak *Kapitalin Konusu* başlığında Althusser’in bazı tezlerini okuduğunuz da bu tezler içinde biri var ki hayli iddialı: Spinoza’nın felsefesi felsefe tarihine eşi görülmemiş bir teorik devrim getirmiştir ve bu kuşkusuz tüm zamanların en büyük felsefi devrimidir, öyle ki Spinoza’yı felsefi açıdan Marx’ın tek ve doğrudan atası olarak kabul edebiliriz (Althusser, 2015a, s. 314). Althusser’in henüz bu aşamada Marx’ın eserlerinin birçoğunu okumadığını bildiğimizden bu önemli iddiası hakkında elbette bir yorumda bulunmadan önce okuyucunun dikkatini bir yere çekmek zorundayız. Althusser sadece bu pasajdan da anlaşılacağı üzere Marksizm hakkında aslında apriori bir bilgi çepiri üzerinden kişisel görüşlerini buraya yaslayıp teorik bir tahrifatı doruk noktasına ulaştırmıştır.

Makalemizin bu noktasına kadar Althusser'in Hegelofobisini irdeleyip onun Marx ve en önemli eseri olan Kapital'i konusunda yazdığı iki mühim eseri inceledikten sonra şimdi de Althusser'in bugün bile yankı bulan Spinozacı çevrelerin Marksizme olan yakın ilgilerinin kaynağı haline gelmiş hatta daha da ileri giderek tek materyalist geleneğin Spinoza olduğu tezini de içine alan görüşleri ele alıp, tüm bunları Althusser ve günümüzde bu geleneğin devamı niteliğindeki bazı yazarların bağlamında Spinoza, Marx ve Hegel denklemine tartışacağız.

4. Althusser: Marx, Hegel ve Spinoza Arasında: Diyalektik Materyalizm

İncelememizin bu bölümünde öncelikle diyalektik materyalizmi en sade şekilde ifade eden Hikmet Kıvılcımlı'nın tespitine kulak verirsek:

Marks-Engels, Hegel'in öğrencileri idiler. Hegel, Diyalektiğini Fikir üzerine oturttuğu için, ona baş aşağı duran Diyalektik dediler. Bu Diyalektiği tersine çevirip, ayakları üstüne getirdiler. Doğayı Fikir'in bir tecellisi sayacaklarına, Fikir'i Doğanın bir parçası, Düşüncemizi Varlığın bir tecellisi saydılar. Hareketi Maddenin özü olarak gördüler. Diyalektiği terslikten, esrardan, mistiklikten, felsefe kuruntularından kurtarmak, onu Madde içinde, Toplum içinde kullanmak olacaktı. Bu ise bütün Dünyayı ve Toplumunu hareket eder görmek ve değiştirmek anlamına geliyordu. O yıllarda böyle bir anlamı yalnız İşçi Sınıfı benimseyebildi. Onun için, asıl "Diyalektik Bilimi" çarçabuk İşçi Sınıfının dünya görüşü oldu (Kıvılcımlı, 1974, s. 19).

Keza diyalektik materyalizm hakkında yine Ernest Mandel gayet açıklayıcı şekilde şunları söyler:

Maddi gerçeklikten uzaklaştırılmış idealist diyalektik, sahiçiliğin asıl ölçüsü olan epistemolojik ölçütlerin, ulaşamayacağı bir noktaya taşınır. Aynı şekilde kendisini çevrimsel bir akıl yürütmenin içine hapseder ve hatta solipsizme, Sahicilik ve hakikilik derecesinin nihai kanıtı olan ve düşünce sisteminin nihai doğrulanması olarak işlev gören usavurmanın içsel tutarlılığını dogmatik bir döngüyü benimseyerek tehlikeye sokar. Marx ve Engels idealist diyalektiğin bu yetersizliklerini "onu ayakları üzerine otur-

tarak” (yani, Hegel onu baş aşağı yerleştirmişti) düzeltmeye çalışırlar. İdealist diyalektiği materyalist diyalektiğe dönüştürdüler (Mandel, 2007, s. 25).

Diyalektik Materyalizmin bu sade tanımlarını yaptıktan sonra Althusser’in *Tek Materyalist Gelenek Spinoza* adlı metninin Diyalektik Materyalizm açısından barındırdığı kişisel çelişkiler ışığında yorumlamak gerekirse bugün çeşitli Spinozacı Marksist çevrelerce *Tek Materyalist Gelenek Spinoza* çalışmasını Althusser’in Marksizme son katkısı olarak algılamak biçiminde bir düşünceye sahipler. Bize göre bu metin illa ki bir kokuş bulacaksa Althusser’in açıkça Diyalektik Materyalizmden ve Marksizmden kopuşunu ihtiva eden bir metindir. Bazı Spinozacı çevreler *Marxtan Spinozaya Spinozadan Marxa Güncel Müdahaleler* adlı eserde bu metni Marx ve Spinoza birlikteliğini desteklemek açısından yerleştirmişlerdir. Lakin ilk olarak şunu belirtmek isteriz ki bu metin *Gelecek Uzun Sürer*’in sonuna koyulacakken Althusser ve arkadaşları tarafından son anda vazgeçilmiştir. Kendisi bizzat eserde yazının adını vererek giriş kısmında bu konuyu anar. Althusser neden bu metni son ana kadar *Gelecek Uzun Sürer*’e almak isterken birden vazgeçme ihtiyacı hasıl olmuştur? Çünkü metin dikkatle incelendiğinde aslında açıkça yazarın teorik itirafları ile doludur. Bakın; “Biraz Gramsci okumaya girişmişim, ama okumamı hemen kesip Machiavelli okumasına daldım. O zamandan beri de onu okumaya ve anlamaya çalıştım, hiç durmadan ona geri döndüm. Ecole Normale’de onun üstüne birçok ders verdim. Tartışmasız beni en çok büyüleyen yazardır, Marx’tan bile daha çok” (Althusser, 2017, s. 185).

Burada afaki olarak Machiavelli’yi Marx’ın önüne koymasını sorun teşkil edecek bir yanılsama olarak yorumlayıp işin içinden sıyrılabiliriz lakin dikkatimizi daha ciddi bi husus çekiyor. Althusser’in metin boyunca üslubu *Gelecek Uzun Sürer*’deki üslubunun tıpatıp aynıdır. Ben dilini kullandığını metin boyunca görüyoruz. Bugün Althusser’e “Neden?” diye soramayız elbette ama en azından yaşayan Althusser’imiz Balibar bu soruyu cevaplayacak olsa ne derdi çok merak ediyoruz. Bu metin Spinozacı çevrelerce Marx ve Spinoza arasında bağlantılar kurmak adına yayınlanmışken bir dipnot gözümüze çarpıyor. [“Althusser, L’unique tradition

materyaliste.” Lignes 1993, Sayı 18.] Tüm bunlar ışığında bize göre bu metnin Althusser’in kişisel biyografisine alınmamasının ve metnin yayınlanmasının 1993’te ölümünün ardından yayınlanmasının asıl nedeninin bir ayağı çukurda efsane teorisyenimizin aslında bu metinle birlikte Marksizmden açıkça koptuğunu ilan etmesidir. Keza ölümünden hemen bir röportajda açıkça itiraf eder; <https://www.youtube.com/watch?v=A-GIDn3MuoLQ>: Althusser röportajında Marksist felsefenin olamayacağını söylüyor röportajı yapan kişi “Diyalektik Materyalizm de mi” diye sorduğunda Marksist felsefeyle Diyalektik Materyalizmin aynı şey olduğunu ve Diyalektik Materyalizmin daha da kötü olduğunu söylüyor. <https://www.youtube.com/watch?v=vkPUPeECTc0>: devamında açıkça: “Ben sosyal bir anarşistim komünist değilim” diyor. Tüm bunlar röportaj İtalyan Rai televizyonuna 1980 de verilmiş metin ise bu tarihten yaklaşık beş yıl sonra 1985’te yazılmış olduğundan savımızı destekler niteliktedir. Yani bahsi geçen yazının amacı Spinoza ile Marx arasında bir bağlantı kurmak değil Spinoza’yı Marx’a tercih etmenin bakış açısını yansıtır. Dolayısıyla okuyucu şunu bilmelidir Spinozacılık Marksizme Althusserci bir dış müdahale ve tahrifattan öte bir şey değildir. Bir hatırlatmanın faydalı olacağına inandığımızdan şu notu düşmek isterim. İlk bölümde Althusser’in Marksizme bakışının Katolikliğiyle bir bağı olduğunu söylemem okuyucuya zorlama bir yorum olarak geldiyse Althusser yukarıdaki ilk röportaj linkinde bunu açıkça kendisi söylüyor. Bu konuda son olarak bahsi geçen *Gelecek Uzun Sürer* metni Türkçe baskısı değil orijinal ilk baskıdır. Ek olan bu metin ilk kez 1993 yılında Althusser’in ölümünden sonra yayınlanıp kitabın daha sonraki basımlarına Malzemeler kısmında eklenmiştir. Dolayısıyla meraklı okuyucuların *Gelecek Uzun Sürer*’in Fransızca ilk basım olan 1985 basımına bakmasını önemli bir not olarak düşmekteyiz. Dolayısıyla *Tek Materyalist Gelenek Spinoza* adlı metin aslında Marx ve Spinoza arasında herhangi bir benzerlik yahut bir bağıntıyı savunan yazıdan çok Althusser’in kafasındaki tüm soru işaretlerini bitirip Marksizmden kopuşunu resmeden metindir. Metni yaşarken yayınlamamasını sağlayıp *Gelecek Uzun Sürer*’e girmesini engelleyen Sandro Salomon’un

son andaki tavsiyesidir. Fakat Türkçe baskının Sunuş kısmında Althusserci dostlarımız Olivier Corpet ve Yann Moluier Boutang’a durumu böyle belirttikten sonra birden şöyle bir cevap verirler: “Öte yandan, öyle görünüyor ki filozof bu sayfaları *Tek Materyalist Gelenek* konulu başka bir eserde kullanma niyetindeydi” (Corpet & Boutang, 2015, s. 19). Biz bu yorumun kasıtlı bazı şeyleri örtbas etmek için kullanıldığı fikrindeyiz metin açıkça şu cümlelerle başlamaktadır: “Marx’a varmadan önce Pascal, Spinoza, Hobbes, Rousseau ve belki de özellikle Machiavelli üzerinden yaptığım, yapmak zorunda olduğum nedenini şimdi anladığım dönüşten bahsetmeliyim” (Althusser, 2017, s. 173). Althusser’in metne başlangıcı ve üslubu dikkate alındığında kullanılan 1. tekil dilin herhangi bir kitap çalışması olmadığını metnin aslında orijin olarak *Gelecek Uzun Sürer*’in bir devamı yahut içinde olduğunu göstermektedir. Son tahlilde bu metin Althusser’in çevresi tarafından kasıtlı olarak yaşarken yayımlanmak istenmemiştir. Çünkü metin açıkça Althusser’in Marksist olmaktan çok iflah olmaz bir Makyavelci ve Spinozacı burjuva materyalist geleneğe dönüş metnidir. Bu açıdan bakacak olursak metnin *Gelecek Uzun Sürer*’de Althusser yaşarken yayına konulmamış olması basit bir tercih değil, Althusserci geleneğin kanonik bir çarpıtmasıdır.

Metnin içeriğine bakacak olduğumuzda Althusser’in Spinoza’ya bakışı şu şekildedir:

Böylece bana, hep “en uç”ta “sınırlarda” düşünen bir Machiavelli’nin düşüncesini hatırlatıyordu. Ve kuşkusuz bu strateji, kişisel, felsefi ve politik stratejim açısından beni rahatlatıyordu. Partiyi kendi önermeleri içinden ele geçirmek... Ne iddiaymış ama!

Yine de Spinoza’yla işim bitmemiştir. O ister bilimsel ister ahlaki ve son kertede toplumsal olsun, hep kurulu düzenin tamamının güvencesi olarak işleyen, her türlü teoriyi reddetmekle kalmamıştı. Ayrıca nominalistti de! Marx’ta nominalizmin materyalizme giden en iyi yol olduğunu okumuştum. Doğrusunu söylemek gerekirse nominalizmin materyalizme giden en iyi yol değil, dünyada düşünülebilecek tek materyalizm olduğuna inanıyorum (Althusser, 2017, s. 182).

Spinoza 17. yüzyıl Hollanda'sının önemli düşünürlerinden ve erken cumhuriyetçilerindendir. Lakin diyalektik materyalist yöntemle 17. yüzyıl Hollanda'sına ekonomi politik bir çerçeveden bakarsak Merkantalizmin doğup geliştiği yer olduğunu görmekteyiz. Burası çok mühim bir durumu barındırır. Çünkü yukarıdaki pasajda Marx'ın nominalizm yorumuna tutunan Althusser aslında Marx'ın bu söylemini tersine çevirir. Çünkü Marx'ın materyalizmi diyalektiktir. Oysa nominalizm yorumunda bahsedilen materyalizm burjuva materyalizmidir. *Kutsal Aile*'de ilk kez kullandığı bu ifadeyi Althusser'in buradan okuduğu anlaşılmaktadır. Lakin 1845 yılında kaleme alınan metinden Spinoza ve onun “tek gerçek materyalizmi”ni çıkarsaması ironiktir. Çünkü Althusser'e göre henüz Marx epistemolojik kopuş yaşamamıştır yani kendi ifadesiyle henüz Gençlik Dönemin'dedir. Şimdi aynı metinde Marx'a kulak veriyoruz:

18.yüzyıl Fransız Aydınlıklar felsefesi ve hele Fransız materyalizmi, sadece var olan siyasal kurumlara karşı,sadece var olan din ve tanrıbilime karşı savaşım vermekle kalmamışlar, bir o kadar da 17. yüzyıl metafiziğine karşı,ve tüm metafiziğe ,özellikle Descartes, Malebranche, Spinoza ve Leibniz metafiziğine karşı açık bir savaşım, bildirilmiş bir savaşım vermişlerdir (Marx, 1986, s. 191).

Althusser ve onun bugünkü Spinoza dostlarını çok üzecek bir pasajla karşı karşıyayız. Metin Bauer'e karşı kaleme alındığından aslında Marx Bauer'in materyalizmi Spinoza öğretisiyle kaynaklandırmasına açıkça karşı çıkarken ve onu “basit bir yargı” olarak mahkum ediyor. Marx devamında ise materyalizmin kendini kurtardığı öğelerden biri olarak açıkça Spinozacılığı görüyor. Gördüğümüz gibi Marx'ın metafizik bulduğu Spinoza'da Althusser ve onun bugünkü iyi niyetli dostları Baruch Spinoza'da tek materyalist geleneği icat ediyorlar. Peki acaba Althusser metnin bu kısımlarından habersiz miydi, yoksa yine Althusser olmanın gereğini mi sergiliyordu kim bilir?

Althusser'in Spinoza'da aradığı materyalizme karşın Spinoza'ya kulak verelim: “Bütün fikirler Tanrıya nispet edilmeleri bakımından doğrudurlar” (Spinoza, 2011, s. 107). “Bütün fikirler Tanrıdadır” (Spinoza, 2011,

s. 109). Bu söylemler Marx'ın Spinozacılıkta bulduğu metafiziği açıkça tanıtlar. Bu noktada iddialı bir savla yolumuzu açmak istiyoruz Spinoza'da sadece metafizik değil aynı zamanda Kapitalist Batı toplumunun ilk nüveleri olan Merkantalizmin topraklarında doğması ve sonun kadar bir cumhuriyetçi olması elbette ki içerisinde pre-burjuva nüveler barındırır. Dolayısıyla Spinoza *Etika* ve diğer eserlerinde kurulu teolojik işleyişe karşı durarak paranın özgür dolaşımını ve sermaye sahiplerinin sonsuz özgürlüğünden başka bir şey savunmamıştır. Bugünkü liberal özgürlük ufkunun ilk tohumlarını bizzat Spinoza atmıştır.

Althusser'in sandığının aksine Spinoza'da bir materyalist gelenek olmadığını savunuyoruz. Spinoza'nın çağında kurulu teolojik düzene karşı mücadelesini şöyle isimlendirebiliriz. “Metafiziğe karşı metafizik.” Dolayısıyla Marksist diyalektik materyalizme taban tabana zıt çokça fikirleri içerisinde birkaç örnek daha verelim: “Sonlu bir varlığın, gerçekte, bir kısım olumsuzluğu ve sonsuz varlığında mutlak olumluluğu olduğu için, bundan açıkça şu sonuç çıkar ki, yedinci önerme gereğince, cevherin tabiatı varlığı gerektirir ve cevher zorunlu olarak sonsuzdur; zira özden var olan bir şeyin varoluşunu olumsuzlayacak hiçbir şey bulunmaz” (Spinoza, 2011, s. 37).

Şimdi bu pasajı Marksist diyalektik materyalist yöntemle yorumlarsak; ilk olarak Spinoza'nın “cevher”i tek olarak da andığı Tanrı'dan başka bir şey değildir. Eğer cevher sonsuz ve mutlaksa bu durumda Tabiatın sonsuzdan türeyen sonlu bir varlık olduğunu varsayabiliriz acele edersek, lakin Spinoza'da Tabiatın kaynağı cevherdir. Eğer hepimiz Tanrı'dan bir parçaysak o halde varoluşumuzu olumsuzlayacak hiçbir şey bulunamaz eğer bu gerçekse birilerinin dediği gibi diyalektik gerçekten çöpe atılırdı. Çünkü baş aşağı duran Hegel bile Spinoza'nın yanında gerçek bir ateist sayılır. Bakın ne diyor Hegel; “Tanrı mutlak tözdür. Eğer kendi soyut biçimi içinde bu beyana bağlı kalırsak, o halde bu şüphesiz Spinozacılık ya da panteizm olur. Ama Tanrının töz olduğu gerçeği öznelliği dışlamaz” (Hegel, 2016a, s. 140-141): devam eder Hegel Spinoza'nın materyalist dostlarını üzecek şekilde:

Panteizm daha doğru bir şekilde “tözsellğin tasavvuru” olarak adlandırılabilir, çünkü Tanrı her şeyden önce yalnız töz olarak tanımlanmıştır. Bu sebeple mutlak özne-Ruh –töz olarak kalır, ama o sadece töz değildir, kendi içinde özne olarak da tanımlanmıştır. Spekülatif felsefenin panteizm olduğunu söyleyenler bu ayırmadan bihaberdirler (Hegel, 2016a, s. 44).

İlerleyen pasajlarda Hegel buna ek olarak sanki geçmişten bugüne Althusser'in yanlıgısına bir cevap niteliği taşıyan şu sözleri söyler; “Spinozacılık panteizmden ziyade akozmizmdir. Spinozacılık ateizmle suçlanmıştır, ama bu dünya ya da bu “her şey” Spinozacılıkta basitçe hiçtir” (Hegel, 2016a, s. 145).

Bu bölümü Hegel'in bu yorumları ile bitirirken biz de şunu söylüyoruz Althusser'e göre *Tek Materyalist Gelenek Spinoza* ise Althusser ve bugün onun iyi niyetli izleyicilerinin materyalizmden anladıkları da bir hiçtir. Hegel'de geçmişte bu Spinoza ve Panteizm yanılıgısını eleştirdiğinden ne diyebiliriz ki: *Nihil novi sub sole*.

5. Althussercilik Bağlamında Hegel, Spinoza ve Marksizm

Öncelikle bu bölüme başlamadan önce şunu belirtmekte yarar görüyoruz. Biz Marx'ı Spinozacı görmediğimiz gibi katı bir Hegelci olduğumuz iddiasında da bulunmuyoruz. Fakat bu noktada diyalektik bir bakışla şunu ifade ediyoruz; bir felsefi durum yahut yorumun kendi zamanı dışına taşıdığı yönetsel açımları vardır. Antropolojik ifadeyle fikirlerin soybilimi sanıldığığının aksine yapısalcı değil diyalektiktir. Heraklitos'tan Hegel'e ondan da Marx'a değişen dönüşen bir “Diyalektik Yöntem” soy kütüğünde Marx ve Marksizm son halkadır.

Althusser'in Hegelofobisinin akut seyri o denli nüks halindedir ki Hegel konusunda Marx onu pek de tatmin etmez. Çünkü Marx'ın açıktan olgunluk dönemi eserlerinde bile bazı Hegel açımları vardır. Bakın *Kapital*'in Almanca baskısına *Son Söz*'de:

Benim Diyalektik yöntemim, Hegelci yöntemden yalnızca farklı değil, onun karşıtıdır da. Hegel için insan beyninin yaşam süreci, yani düşünme süreci-Hegel bunu Fikir (İdea) adı altında bağımsız bir özneye dönüştü-

rür-gerçek dünyanın yaratıcısı ve mimarı olup, gerçek dünya, yalnızca Fikir'in dışsal dışsal ve görüngüsel biçimidir. Benim için ise tersine, fikir, maddi dünyanın insan aklına yansımından ve düşünce biçimlerine dönüşmesinden başka bir şey değildir (Marx, 2005, s. 26-27).

Şimdi şunu belirtelim ki Althusser bu alıntının ilk cümlesine sık sık sarılır lakin unuttuğu şey alıntıdan önceki açıklamamızı destekler nitelikte Marx'ın izahı devam eder:

Hegel diyalektiğinin mistik yönünü, otuz yıl kadar önce, henüz daha moda olduğu bir sırada eleştirmiştım. Ama tam da *Das Kapital*'in birinci cildi üzerinde çalıştığım sırada, kültürlü Almanya'da gevezelik eden hırçın, küstah ve bayağı Epigouoi Lessing zamanında Spinoza'ya "ölmüş köpek" diyen kahraman Moses Mendelssohn'un yaptığı gibi, Hegel'e saldırmanın tadını çıkartıyorlardı. Bu yüzden ben, açıkça bu güçlü düşünürün öğrencisi olduğumu itiraf ettim ve hatta, değer teorisi bölümünde yer yer ona özgü ifade biçimlerine de kur yaptığım oldu. Hegel'in elinde diyalektiğin mistisizmle bozulması, ayrıntılı ve bilinçli bir biçimde diyalektiğin genel işleyiş biçimini, ilk kez onun sunmuş olduğu gerçeğini örtemez. Hegel'de diyalektik başaşağı duruyor. Mistik kabuk içerisindeki akla uygun özü bulmak istiyorsanız, onun yeniden ayakları üzerine oturtulması gerekir (Marx, 2005, s. 27).

Tam da bölümün giriş kısmında yaptığımız yorumun bir sağlaması gibi Marx Hegel'le olan ilişkisinin düzeyini ve içeriğini açıkça ifade eder. O halde Marx'ın deyimiyle Hegel'de işimize yarayan bir öz mevcuttur. Dolayısıyla *Kapital* ve diğer eserlerde bu akılcı öz Marx ve Engels tarafından bizzat uygulandığından Hegel diyalektik materyalizm açısında önemli bir başvuru kaynağıdır.

Dolayısıyla bu tarz karşıtlıkların karşısında belireceğini tahmin ettiğinden saldırıya Lenin üzerinden devam eder. Fakat bunu yaparken Lenin'in *Materyalizm ve Ampriokritizm* adlı eserine sıkça başvurur. Öncelikle bu eser Lenin'in henüz Hegel'i ciddi bir okuma fırsatı bulmadan yazmış olduğu bir eserdir. Eserin bu niteliği Althusser için biçilmiş bir kaftandır.

Açıktır ki, Lenin'in gözünde bu eser temel bir çalışma olmaktan çok ,1905 Devrimi'ni takip eden umutsuzluk ve bozgun yılları arasında Bol-

şevizm içinde gerçekleşmiş karanlık bir polemğin ürünüydü.1920 'de kitabın yeniden yayınlanmasına izin verdiğinde Lenin, eserin ana fikrinin Marksizm felsefesi, diyalektik materyalizm olduğunu yazmıştı. Bununla birlikte, bunun çok fazla genel e ilişkin ya da dünya Marksist hareketi için hazırlanmış olmayıp esasta çok eski muhalifi Bogdonov'un [geliştirdiği] 1920'lerin başlarında Sovyet gençliği ve entelektüelleri arasında taraftar toplayan "proleter kültür" kavramının eleştirisine yönelik bir göndermeyi (Anderson, 2012, s. 68).

"Keza Lenin'in genel felsefi görüşlerini barındırdığını düşünmek bu kitap için pek de yerinde bir görüş değildir. Lenin kitabın Batı'da yayınlanması için pek de aceleci davranmamış,1927 yılında Hegel ve Felsefe defterlerinin Almanca ve Fransızca baskılarından birkaç yıl önce yayınlanmıştır" (Anderson, 2012, s. 68). Aslında özünde şu da ilginçtir: Eser ilk yayınlandığında yine parti içerisindeki muhaliflerinin felsefi tezlerine karşın Plehanov'dan yana tavır koymak adına yazdığı eserden sonra Hegel okumasından sonra sıklıkla Plehanov'u Hegel'i anlamadığına dair notlar kaleme aldığını biliyoruz.Bir diğer önemli nokta kitabı devrimden sonra Bogdanov'un "prolekültü" ne karşı yayınlatması -üstelik Buharin'i açıktan eleştirerek- bir bakıma Althusser'in 1970'lerde ki proleteryanın felsefeyle uğraşması gerektiğine dair Felsefe'de Marksist Olmak eserine de tarihsel olmayan geriden bir gönderme niteliği taşır. Çünkü Bogdanov'un sanat karşısında proleteryaaya biçtiği rolle Althusser'in felsefe karşısında işçi sınıfına biçtiği rol oldukça paralel izler taşır.Fakat bu belki de başka bir makalenin konusu olacağından Hegel konusuna geri dönüyoruz.

"Öncelikle Lenin'in Hegel'i okumaya koyulduğu yıl İkinci Enternasyonal'in çöktüğü Birinci Paylaşım Savaşı'nın başladığı aylardan hemen sonradır. Lenin'in savaşın orta yerinde bunca siyasal hasmına ateşli tartışmalar yürütmesinden hemen evvel felsefeye dönüp Hegel okuması manidardır" (Anderson, 2012, s. 43). Lenin elbette ki bu okumalarda Hegel'i doğrusu ve yanlışıyla değerlendirir.

Althusser Lenin'in Hegel okuması noktasında *Felsefe Defterleri*'ni yorumlarken ilginç bir şekilde kendisinin tabiriyle provokatif bir değerlendirmede olur;

“Aforizma: Marx’ın Kapital’ini, özellikle birinci bölümü, Hegel’in Mantık’ını tümünü inceleyip anlamadan tam olarak anlamak mümkün değildir.” Soruna yüzeyden bakan bir okur için bu önerme ,1894’teki önermelerle açıkça çelişmektedir, çünkü oradaki Hegel’e karşı radikal tavır yerine burada radikal olarak Hegel’den yana bir tavır görür gibiyiz (Althusser, 2020, s. 104).

Althusser devamında Lenin’in bu sözlerinin onun da Hegel’i anlayamadığı gibi bir sonuç çıkabileceği iddiasıyla devam ettirdikten sonra (çünkü Lenin Kapital’i Hegel’in Mantık’ından önce okumuştur) şöyle devam eder;

Aslında Lenin’in Hegel’i anlaması için onu okuması gerekmiyordu, çünkü Hegel’i zaten anlamıştı, çünkü Marx’ı iyice okumuş ve anlamıştı. Bu düşünceyle ben de kendi aforizmamı söyleyeceğim: “Bir buçuk yüzyıl sonra kimse Hegel’i anlamadı, çünkü *Kapital*’i iyice anlamadan Hegel’i anlamak mümkün değildir.” Provokasyona Provokasyon (Althusser, 2020, s. 106).

Lenin ve Felsefe adlı eserdeki bu pasajı okurken eğer *Gelecek Uzun Sürer*’den haberi olmayan bir okuyucu olsaydık bu yoruma çok dahice diyebilirdik .Fakat ne diyordu Althusser: “*Kapital*’in birinci cildini *Kapitali Okumak*’a hazırlık seminerleri esnasında inceleme fırsatını bulmuştum.”(Althusser, 2015a, s.175)Bu durumda Anti-Hegelci tezlerini Marx İçin’de ortaya atan *Kapitali Okumak*’ı aynı yılın sonunda yayına hazırlayan ve gayet ciddi olan Althusser *Kapital*’i henüz okumadığından Hegel’i henüz anlamamış olmalıydı. Ne trajedi! Lenin’in Hegel okumasını böylelikle küçümsemeye çalışan Althusser acaba şu uzun alıntıdan haberdar mıydı?

Marx’ın materyalist bakış açısından Hegelci diyalektiği uygulama yöntemini temel alarak bu diyalektiği her yönüyle işleyebiliriz ve işlemeliyiz; dergide Hegel’in temel eserlerinden parçalar yayımlayabiliriz, onları materyalist bir biçimde yorumlayabiliriz, ekonomik ve siyasal ilişkiler katmanındaki diyalektik örneklerin yardımıyla –ki yakın tarih, özellikle emperyalist savaş ve devrim, bize alışılmamış bir bollukta sağlamaktadır bu örnekleri– açıklayabiliriz. Benim fikrime göre, *Pod Znamanem Marksizma*’nın editörleri ve yazarları bir tür “Hegelci Diyalektiğin Materyalist Dostları Derneği” oluşturulmalıdır (Lenin, 1922, CW 33: 233-34).

Alıntının tarihi 1922 tarihli “*Militan Materyalizmin Önemi Üzerine*” adlı broşürden tarihe buradan baktığımızda görüyoruz ki Lenin “*Tek Materyalist Gelenek*” in ne olduğu konusunda Althusser’le aynı fikirde değil. Hatta alıntının tarihine bakacak olursak Lenin *Defterler*’deki aforizmasında ısrarcıdır. Bu durumda Althusser’in provokasyonuna karşı biz de şu aforizmada bulunuyoruz: “Althusser’i yarım yüzyıldan fazladır kimse anlamadı çünkü eserlerini baştan okudular. Oysa *Gelecek Uzun Sürer*’le başlarsanız Althusser’in herkesi yanlış anladığını görebilirsiniz.” İşte asıl provokasyon!

Keza Lenin’in meşhur aforizmasında ve *Militan Materyalizmin Önemi Üzerine* adlı broşürde Hegel karşısında yaptığı şey Marx’ın tabiriyle ondaki devrimci çekirdeği ortaya çıkarmaktır. Ki zaten defterlerdeki Hegel notları Althusser’in de bildiğini düşündüğümüz Hegel’i eleştiren notları da barındırır. Lenin’in Hegel’le ilgili olumlu yorumları mahirce gölgeleyen Althusser ve hatta onun Spinoza’cı dostları Markizmi Spinoza’yla bağdaştırmak adına hangi argümanları kullanıyorlar bir de bunlar bakalım: “Spinoza bütün bunları daha önce söylemişti; ve ola ki (ama bunun önemi yok: Elimizde Marx’a ait 1840’dan kalma Spinoza hakkında bir defter not var) Marx da biliyordu” (Althusser, 2018, s. 135).

Marx’ın 1840 yılından kalan çok da kapsamlı olmayan Spinoza üzerine notları olduğu elbetteki doğrudur. Lakin buradan büyük sonuçlara epistemolojik kopuşlara hatta *Tek Materyalist Gelenek*’in Spinoza olabileceğine varacak hiçbir gönderme yoktur.” Epikuros’a adanmış defterler 1838-1839 kış yarıyılı ve 1839 yaz yarıyılı tarihini taşır. Bu defterlerde Spinoza’ya doğrudan gönderme azdır” (Rubel, 2017, s. 36). Nitekim notların tutulma nedeni Marx’ın doktora savunmasıdır. Maximilien Rubel ve adı geçen eserdeki tüm yazarlar aslında olmayanı aramak zorunda kaldıkları için bu üzücü ama bir o kadar da fazlasıyla detaylı çalışmalarında görebileceğimiz daha ilginç şey şudur bugün Marx’ın da kabul ettiği anlamda Hegel’de akla uygun bir özün bulunmasına dair girişiminde bile Hegel’i materyalist ilan etme çabası yoktur. Lakin Spinozacı dostlarımız Marx’ı Spinozacı yapmaya çalışırken Spinoza’yı da materyalist yapmak gibi daha da güç bir çaba

içinde olduklarından yapısalcı bir çarpıtmayı devreye koymaktan çekinmiyorlar. Şunu da açıkça söylemek gerekir ki *Marx'tan Spinozaya Spinoza'dan Marxa Güncel Müdahaleler*'de kimi yazarların elbette bazı noktalarda Marx ve Spinoza arasındaki ayrışmayı kabul ettikleri mevcuttur. Lakin bu derleme çalışmanın Althusser'e göndermeyle "Güncel Müdahaleler" titrini taşıması bile kastın anlaşılması açısından önemlidir. Şimdi yukarda andığımız çabayı ispatlayan, yaşayan Althusser'imiz Balibar:

Spinoza'daki demokrasinin aporiası (ki egemen çokluğun kendi tutkularını kontrol etmesini ya da kendi kendisini dehşete düşürmemesini sağlayan kurumsal mekanizmaların hepsini birden tanımlama olanaksızlığına tümüyle bağlıdır), Spinozacı argümanlardan çıkarabileceğimiz bazen muhafazakar, bazen de devrimci olan sonuçlar açıklar. Fakat onun felsefesinin bizim gözümüzde değerli kılan yön tam da budur. Bu aporia olmasaydı, Spinoza'da ne insan doğasına dair aslen birey-ötesi bir kavrayışa sıkıca bağlı olan materyalist bir özgürlük kavramını ne de bilhassa duygulanımsal özdeşim ve (karşılıklı yarar üzerine kurulu)rasyonel iletişim arasındaki karşılıklı gerektirim bağlarının açığa çıkarılmasına dayanan ve bunun sonucunda, politik olanın özü üzerine günümüzdeki tartışmaların çoğunun bağımlı kaldığı Gemeinschaft ile Gesellschaft ,bireycilik ve holizm karşıtlığını aşabilen "topluluk"un [communaute] tarih içindeki diyalektiğini okuyabilirdik (Balibar, 2017, s. 108-109).

Devamında:

Bununla birlikte ,nasıl ki Marx tarihsel analizlerinde (ideoloji yada fetişizm adı altında) imgesel olanın zorunlu yerini göstermek için yeterince diyalektikçi olmuşsa, Spinoza'da ,imgelemin politik etkileri analizinde, yeri geldiğinde, gerçek ve kelimenin geniş anlamında ekonomik koşulların zorunluluğunu belirtmek için bir o kadar diyalektikçi olmuştur (Balibar, 2017, s. 114).

Şimdi bu iki alıntıyı iki yönden incelemek gerekir: İlk olarak Spinoza'yı çarpıtmanın dayanılmaz hafifliği, ikinci olarak Marksizme Anarşizm muamelesi göstermenin çıldırtıcı çekiciliği... İlk alıntıda ve ikinci alıntıda Balibar Althusser'in iddiasını ileri taşır Spinoza'yı ekonomik kerteyi de değerlendirmesi babında diyalektikçi ilan ediyor. Şimdi günümüz Spino-

za dostlarına nazaran biz filozofumuza ahde vefa gösterip onu tarihteki asıl yerine yani Marx'ın da belirttiği gibi metafiziğe geri iade etmek için *TTP*'den şu cümleleri buraya aktarıyoruz:

Devam etmeden önce (daha önce söylemiş olsam bile) *Kutsal Kitap*'ın, yani vahyin yararına ve zorunluluğuna özel olarak değinmek istiyorum. Bana göre ,bu yarar ve zorunluluk çok önemlidir. Çünkü salt itaatın bir kurtuluş yolu olduğunu tabii ışıkla kavrayamayız. Yalnızca vahiy, Tanrının aklımızın ermeyeceği olağanüstü bir lütfuyla bunun gerçekleştiğini bize öğretir. Bundan çıkacak sonuç da *Kutsal Kitap*'ın ölümlülere büyük bir rahatlatma getirdiğidir. Gerçekten de kesinlikle herkes itaat edebilir. Oysa insanlığın tamamıyla karşılaştırıldığında, pek az insan aklın yönetiminde erdemli alışkanlıklar kazanabilir. Demek ki *Kutsal Kitap*'ın tanıklığı olmasaydı, insanların neredeyse tamamının kurtuluşundan kuşku duymamız gerekirdi (Spinoza, 2021, s. 229).

Spinoza kendisi hakkında Althusser ve dostları gibi düşünmüyor. Pa-sajdan açıkça anlaşılacağı üzere Spinoza'nın bir materyalist olmadığı ke-sindir. Hegel'in dediği gibi Panteist sıfatının uygun düşemeyeceği fikri ile Spinoza'nın yeni filizlenen burjuvazinin teolojisini yürüttüğünü açık bir şekilde anlayabiliriz. Şimdi gelelim ekonomiye: “İnsanlar doğaları gereği arzularının kölesi konumuna düşmeye meyilli oldukları için devlet öncesi aşamalarda birbirleriyle savaş halindedir” (Spinoza, 1998, s. 44). O halde Spinoza'da devlet öncesi aşamalarda birbiriyle savaş halinde olan insanlar varsa devletin ortaya çıkışıyla gerçekleşen savaşlar insanların değil devlet aygıtının yahut aygıtlarının birbirleriyle olan savaşı mıdır? Aslında açıkça görülüyor ki Spinoza'nın görüşlerinde Marksizm açısından en önemli ek-sik temelde son kertede belirleyici olan ekonomik nosyona atf olmadığı kesindir. Demek ki Spinoza'ya göre insanların arasındaki savaşı bitirecek olan şey devletin ortaya çıkışıdır. Oysa bütün Marksist teori bunun böyle olmadığını devlet aygıtının kendisinin sınıfsal bütün nosyonların temsilde olduğu savaş alanıdır. Yani sınıf çelişkinin üretim ve üretim araçlarının kontrolü noktasında bir yansımasıdır. Spinoza'da Balibar'ın arayıp da bu-lamadığı hal böyle olunca yapısalcı söylemlerle okuyucuyu bulanık sulara sürdüğü diyalektik ve ekonomik kerteyi Hegel'de incelersek: “Oysa refah

ve yoksulluk uç noktalara vardığında ve bu tür şartlar, halkın büyük kısmının önceden olduğu gibi, artık temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı bir duruma geldiğinde, gerçek bir Devlet ve gerçek bir Hükümet, sınıf ayrımının belirginlik kazanmasından sonra kurulur” (Hegel, 2016b, s. 162). Şimdi iki analizi karşılaştıracak olursak tamamıyla zıt iki görüş olduğunu görmekteyiz. Spinoza’da Devlet aygıtı çelişikleri bitirmek için vardır Hegel’de ise sınıf çelişkisi Devlet aygıtının çekirdeğini oluşturur. Dolayısıyla yaşayan Althusser’imiz Balibar nafile çabalar içerisinde. Spinoza’nın günümüz dostları ise adeta onu “Zoraki Materyalist” bir figüre çevirmekte neden bu kadar ısrarcılar bu da başka bir makalenin konusu olabilir. Bu yorumu yapmamızın nedeni özünde çabayı küçümsemek değil yapısalci bir yaklaşımla Spinoza’yı da çarpıtmaya varan bir yapı sökümlü inşasını okuyucuya göstermektir.

Sonuç

Makalemizin sonuç kısmında incelememizin vardığı noktaları açıklayalım. Althusser’in 1960 sonrası Marksizm hakkındaki çalışmaları esnasında kendisinin ifadeleriyle Marx okumalarını henüz tamamlamadığını gördük. Bu nedenle özellikle Althusser ve çevresinin bu tarihlerde yapmış oldukları şey bir bakıma kendi kişisel görüşlerini Marksizme giydirme çabası olarak yorumlayabiliriz.

Althusser’in Genç–Olgun Marx ayrımını yaparken kullandığı teorik saiklerin geçersizliğini ortaya koyduk. Keza epistemolojik kopuş kavramının felsefi yahut ideolojik düzlemde ne Marksizmle ne de onun yöntemi olan Diyalektik Materyalizmle örtüşmediğini çeşitli argümanlarla göstermeye çabaladık.

Althusser’in Hegelofobik tezlerinin altında yatan süreçleri değerlendirirken yine bizzat kendi itiraflarından yararlanırken Marksizme yeni bir soy biçme girişiminin anahtarı olan Spinoza ile Hegel’i Marksist düzlemde karşılaştırdık. Karşılaştırmamızın ana eksenini Diyalektik Materyalist görüş ile iki filozof arasındaki bu metodolojiye olan mesafeleri ortaya koyarak Hegel’in Marx’ın tabiriyle içinde barındırdığı “akılcı özü” çıkarmak kay-

diyla Marksizme ve materyalizme Spinoza'dan çok daha yakın olduğunu ortaya koyduk.

Spinoza ve Marksizm arasındaki bugün bazı Spinozacı çevrelerin gün yüzüne çıkarmaya çabaladıkları ortaklıkların geçersizliklerini izah ederken aslında Spinoza'nın kendisinin de Althusserci tahrifattan nasibini aldığını gösterip Marx'ın bu savımızı destekleyen ve Spinoza'yı açıkça metafizik olarak gördüğü fikirlerinden bahsederek bu akademik çabanın beyhudeliğini gözler önüne serdik.

Son tahlilde çalışmamız üç temel görüşü barındıracak şekilde nihayete ermiştir. Bunlardan ilki Althusser'in Marksizme daima dışarıdan müdahalelerle bir bağıntı kurduğunu dolayısıyla bir dönem Marksist olmaya çabalasa dahi sonunda açıkça Marksizmden koptuğudur. İkincisi ise Althusser'in epistemolojik kopuş kavramını ortaya atışından günümüze kadar uzanan ve hala devam eden Hegel'e karşı Spinoza soykütüğünün geçersiz olduğudur. Son olarak yıllar süren Althusserci geleneğin getirdiği Hegel-Marx tartışması içinse; Marx'ın asla kelimenin tam manasıyla bir Hegelci olmadığını lakin Hegel'in diyalektik yöntemi ve ondaki akılcı cevheri daima göz önünde tuttuğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Althusser, L. (2015a). *Gelecek Uzun Sürer* (İ. Birkan, Çev.). Ankara: Bilge Su Yayıncılık.
- Althusser, L. (2015b). *Marx İçin* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Althusser, L., Balibar, E., Establet, R., Ranciere, J.& Macherey, P. (2017). *Kapitali Okumak* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Nora Kitap.
- Althusser, L. (2018). *Felsefede Marksist Olmak* (İ. Birkan, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Althusser, L. (2020). *Lenin ve Felsefe* (M. Belge, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anderson, K. B. (2014). *Lenin, Hegel ve Batı Marksizmi* (E. Günçiner, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Canaslan, E. & Akal, B. C. (2017). *Marx'tan Spinoza'ya, Spinoza'dan Marx'a Güncel Müdahaleler* (C. Akal, E. Ayhan, E. Canaslan & R. Ergün, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.

- Foucault, M. (2014). *Bilginin Arkeolojisi* (V. Urhan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2016a). *Din Felsefesi Dersleri* (D. N. Kadioğlu, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Hegel, G. W. F. (2016b). *Tarih Felsefesi* (Cilt 1). (Y. Kaplan, Çev.). İstanbul: Külliyyat Yayınları.
- Kıvılcımlı, H. (1974). *Diyalektik Materyalizm Nedir, Ne Değildir?*. İstanbul: Tarih ve Devrim Yayınları.
- Lenin, V. U. (1960). *Collected Works*. Moscow.
- Mandel, E. (2007). *Marksizmin Tarihteki Yeri* (M. Kürkçügil, Çev.). İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- Mandel E., Löwy, M., Bensaid, D., Avenas, D., Brohm, J. M., Brossat, A., Thelene, C. C., Poiron, J. M. & Vincent, J. M. (2010). *Althussere Karşı Marks İçin* (O. S. Binatlı, Çev.). İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- Marx, K. & Engels, F. (1976). *Kutsal Aile* (K. Somer, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (1986). *Kapital* (Cilt 1) (A. Bilgi, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2015). *1844 El Yazmaları* (K. Somer, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2018). *Felsefenin Sefaleti* (A. Kardam, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Spinoza, B. (1998). *Theological-Political Treatise* (S. Shirley, Çev.). Londra: Hakkett Publication.
- Spinoza, B. (2011). *Etika* (H. Z. Ülken, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Spinoza, B. (2021). *Teolojik-Politik İnceleme* (C. B. Akal & R. Ergün, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Su, S. (2018). İdeolojiden Arınmış Bir Marksizm Çabası, *Birikim Dergisi* <https://birikimdergisi.com/guncel/9159/ideolojiden-arinmis-bir-marksizm-cabasi>.